KS. KRZYSZTOF ZIĘBA

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

POGRZEB U CHRZEŚCIJAN NIEKATOLIKÓW – ZWYCZAJE I PRAWO

Kodeks prawa kanonicznego z roku 1983 jako zbiór przepisów zawiera w sobie główne idee Soboru Watykańskiego II z całym bogactwem jego nauczania. Szczególnie ważny w Kodeksie okazał się m.in. aspekt ekumeniczny, wyrażony wcześniej w Dekrecie o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*¹, Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*² oraz Dyrektorium do wykonywania uchwał Soboru Watykańskiego II³. Nie bez znaczenia było uwzględnienie dotychczasowego doświadczenia współpracy z innymi wspólnotami chrześcijańskimi⁴.

¹ Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, s. 193–208.

² Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, s. 104–166.

³ Secretariatatus ad Christianorum Unitatem Fovendam, *Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exsequenda*, AAS 62 (1970), s. 705–724.

⁴ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II. Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, t. 1, Olsztyn 1985, s. 183; por. J. Bud-

Wśród tematów ekumenicznych zawartych w Kodeksie prawa kanonicznego należy wymienić: wspieranie budowania jedności wszystkich chrześcijan, sakramenty: szczególnie chrztu, Eucharystii, pokuty, namaszczenia chorych i małżeństwa, oraz inne formy *communicatio in sacris*. Samo słowo „ekumenizm” użyte jest w Kodeksie prawa kanonicznego trzy razy: w kanonie 755, kiedy mowa jest o całym kolegium biskupów i Stolicy Apostolskiej, a także poszczególnych biskupach i konferencjach biskupów poszczególnych krajów, których szczególnym zadaniem i troską powinno być wspieranie ruchu ekumenicznego, a także kierowanie nim wśród wiernych katolików; w kanonie 256 mówiącym o obowiązku zapoznania się alumnów z potrzebami całego Kościoła, również w zakresie ekumenicznym; i wreszcie w kanonie 383, przedstawiającym ogólne obowiązki biskupa diecezjalnego, również te z zakresu ekumenizmu.

Chrzest stanowi fundament jedności wszystkich chrześcijan. Prawodawca przypomina ważną rolę chrztu, podkreślając, iż przez ten sakrament stajemy się członkami Kościoła, a więc i podmiotem prawa i obowiązków w Kościele, częścią ludu Bożego⁵. Kodeks podaje również normy, które nadają członkom innych wspólnot

niak, *Ekumenizm jutra na przykładzie Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 2002, s. 46.

⁵ Por. kan. 204 §1: „Wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chryst"usa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie”; por. kan. 205: „W pełnej wspólnotcie Kościoła katolickiego pozostają tutaj na ziemi ci ochrzczeni, którzy w jego widzialnym organizmie łączą się z Chrystusem więzami wyznawania wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego”.

chrześcijańskich uprawnienia, a których nie było w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku. Chodzi tu o:

- możliwość uczestnictwa w soborze powszechnym w charakterze obserwatora, a nawet doradcy⁶,
- możliwość uczestnictwa w synodach partykularnych i diecezjalnych w roli gości i obserwatorów⁷,
- możliwość wspólnego przygotowania i wydawania tłumaczenia Pisma Świętego⁸.

Kolejnym zbiorem przepisów, które regulują dialog ekumeniczny, są kanony dotyczące sakramentów świętych. Jeśli chodzi o pierwszy sakrament inicjacji chrześcijańskiej, prawodawca daje niekatolikowi możliwość bycia świadkiem chrztu⁹ oraz bierzmo-

⁶ Por. kan. 339 § 2: „Najwyższa władza kościelna może wezwać na sobór powszechny również niektórych innych, nie mających godności biskupiej. Do niej też należy określić ich udział w soborze”.

⁷ Por. kan. 443 § 6: „Na synody partykularne wolno zaprosić jako gości również innych, jeśli wyda się to wskazane: zdaniem Konferencji Episkopatu w odniesieniu do synodu plenarnego lub metropolity wraz z biskupami sufraganami w odniesieniu do synodu prowincjalnego; por. kan. 463 § 3: „Jeśli biskup diecezjalny uzna to za wskazane, może zaprosić na synod diecezjalny w charakterze obserwatorów niektórych pełniących funkcję lub członków Kościołów czy wspólnot kościelnych, które nie są w pełnej wspólnocie z Kościołem katolickim”.

⁸ Por. kan. 825 § 2: „Tłumaczenia Pisma Świętego, zaopatrzone w odpowiednie wyjaśnienia, katolicy mogą za zezwoleniem Konferencji Episkopatu przygotowywać i wydawać wspólnie z braćmi odłączonymi”.

⁹ Por. kan. 874: „§ 1. Do przyjęcia zadania chrzestnego może być dopuszczony ten, kto: 1. jest wyznaczony przez przyjmującego chrzest albo przez jego rodziców, albo przez tego, kto ich zastępuje, a gdy tych nie ma, przez proboszcza lub szafarza chrztu, i posiada wymagane do tego kwalifikacje oraz intencję pełnienia tego zadania; 2. ukończył szesnaście lat, chyba że biskup diecezjalny określił inny wiek albo proboszcz lub szafarz jest zdania, że służba na przyczyna zaleca dopuszczenie wyjątku; 3. jest katolikiem, bierzmowanym

wania¹⁰. W tej grupie są też kanony dotyczące interkomunii¹¹ w sakramencie pokuty i Eucharystii, a także przepisy dotyczące namaszczenia chorych w wyjątkowych sytuacjach¹².

i przyjął już sakrament Najświętszej Eucharystii oraz prowadzi życie zgodne z wiarą i odpowiadające funkcji, jaką ma pełnić; 4. jest wolny od jakiejkolwiek kary kanonicznej, zgodnie z prawem wymierzonej lub deklarowanej; 5. nie jest ojcem lub matką przyjmującego chrzest. § 2. Ochrzczony, należący do niekatolickiej wspólnoty kościelnej, może być dopuszczony tylko razem z chrześnym katolikiem i to jedynie jako świadek chrztu”.

¹⁰ Por. kan. 893 § 2: „Wypada, aby świadkiem był ktoś z chrześnych bierzmowanego”.

¹¹ Interkomunia – możliwość przyjęcia Komunii świętej w Kościele katolickim przez niekatolików ze wspólnot poreformacyjnych pod określonymi warunkami. Podstawą jest wiara w Eucharystię taka, jaką podaje Kościół katolicki. Członkom Kościoła katolickiego nie wolno jednak przyjmować Komunii świętej w Kościołach poreformacyjnych.

¹² Por. kan. 844: „§ 1. Katolicy szafarze udzielają godziwie sakramentów tylko wiernym katolikom, którzy też godziwie przyjmują je tylko od katolickich szafarzy, z zachowaniem przepisów §§ 2, 3 i 4 niniejszego kanonu, jak również kan. 861, § 2. § 2. Ilekroć domaga się tego konieczność lub zaleca prawdziwy pożytek duchowy i jeśli nie zachodzi niebezpieczeństwo błędu lub indyferentyzmu, wolno wiernym, dla których fizycznie lub moralnie jest niemożliwe udanie się do szafarza katolickiego, przyjąć sakramenty pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych od szafarzy niekatolickich tego Kościoła, w którym są ważne wymienione sakramenty. § 3. Szafarze katolicy godziwie udzielają sakramentów pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych członkom Kościołów wschodnich nie mających pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, gdy sami o nie proszą i są odpowiednio przygotowani. Odnosi się to także do członków innych Kościołów, które według oceny Stolicy Apostolskiej, gdy idzie o sakramenty, są w takiej samej sytuacji, a i wspomniane Kościoły wschodnie. § 4. Jeśli istnieje niebezpieczeństwo śmierci albo przynagła inna poważna konieczność, uznana przez biskupa diecezjalnego lub Konferencję Episkopatu, szafarze katolicy mogą godziwie udzielać wymienionych sakramentów także pozostałym

Prawodawca reguluje także sprawę zawierania małżeństw mieszanych wyznaniowo, dając podstawową wykładnię prawa Kościoła katolickiego w tym względzie¹³.

Szczególnie ciekawe więc wydaje się zapoznanie ze zwyczajem i prawem pogrzebowym u innych chrześcijan niekatolików. Postaram się omówić ten temat na przykładzie tych wyznań chrześcijańskich, które są na terenie naszego kraju najliczniejsze: prawosławia i Kościoła ewangelicko-augsburskiego. Dane GUS-u za rok 2011 podają, iż w Polsce udział procentowy chrześcijan różnych wyznań jest następujący:

- katolicyzm – 86,9% (Kościół rzymskokatolicki – 86,7%, Kościół greckokatolicki – 0,14%, starokatolicyzm – 0,12%),
- prawosławie – 1,31% (gł. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny – 1,31%, który ma tę samą doktrynę i liturgię jak inne Kościoły prawosławne)
- protestantyzm – 0,38% (luteranie i ewangelicy reformowani – 0,18%, zielonoświątkowcy – 0,09%, pozostali chrześcijanie ewangelikalni – 0,07%, adwentyści i inne grupy – 0,04%)¹⁴.

chrześcijanom, nie mającym pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, którzy nie mogą się udać do szafarza swojej wspólnoty i sami o nie proszą, jeśli odnośnie do tych sakramentów wyrażają wiarę katolicką i do ich przyjęcia są odpowiednio przygotowani. § 5. W odniesieniu do wypadków, o których w §§ 2, 3 i 4, biskup diecezjalny lub Konferencja Episkopatu nie powinni wydawać norm ogólnych, dopóki nie przeprowadzą konsultacji z kompetentną władzą, przynajmniej lokalną, zainteresowanego Kościoła lub wspólnoty niekatolickiej”.

¹³ Por. J. Budniak, *Ekumenizm jutra na przykładzie Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 2002, s. 47.

¹⁴ Por. Departament Badań Społecznych i Warunków Życia GUS, *Wyznania religijne i stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2009–2011*, Warszawa 2013.

1. Pogrzeb w prawosławiu

Za oficjalny początek prawosławia przyjmuje się rok 1054. Doktryna prawosławia opiera się na Piśmie Świętym, dekretach siedmiu pierwszych soborów powszechnych i pismach ojców Kościoła. Dostrzegamy znaczącą „odmienność eklezjalno-liturgiczną” prawosławia¹⁵. Prawo kanoniczne określające organizację i dyscyplinę kościelną zostało ustalone przez sobory powszechne i synody lokalne, a także przez biskupów diecezjalnych (eparchialnych) lub eparchów w swoich diecezjach (eparchiach). Należy tutaj wymienić zbiory kanonów z komentarzami, które zostały napisane w Bizancjum. W 1800 roku ukazał się *Ster* świętego Nikodema ze Świętej Góry, który jest najlepszym greckim komentarzem do kanonów. Należy również pamiętać, że mimo iż kanony są tylko doczesnymi regulacjami dogmatów, to jednak są ważne jako próba ich realizacji w zmiennych warunkach życia Kościoła i wiernych, a także uznawane są pośrednio za część tradycji¹⁶. Liturgia stanowi istotną formę przekazywania wiary, zgodnie z zasadą „lex orandi lex credendi” (łac., „reguła modlitwy jest regułą wiary”). Na tradycję liturgiczną prawosławia składają się głównie gesty oraz czynności, a także słowa padające w trakcie nabożeństwa. Tradycja w prawosławiu posiada szczególne znaczenie. W jej skład wchodzi: Pismo Święte, Symbole Wiary, postanowienia soborów powszechnych i dokumenty ojców Kościoła, kanony, księgi liturgiczne, a także ikony¹⁷.

¹⁵ Por. S. Bułgakow: *Pravosławie. Zarys nauki Kościoła prawosławnego*, Białystok 1992, s. 203.

¹⁶ Por. Pravosławie, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pravos%C5%82awie> (11.03.2017).

¹⁷ Por. Pravosławie, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pravos%C5%82awie> (11.03.2017).

W Kościele prawosławnym ze śmiercią człowieka i jego pogrzebem wiąże się wiele obrzędów i zwyczajów religijnych. Obrzędy pogrzebowe w prawosławiu mają wiele etapów. Najpierw w **akcie umierania** nad umierającym powinien być odczytywany specjalny kanon modlitewny, który w Trebniku zatytułowany jest **Kanon modlitewny do Pana naszego Jezusa Chrystusa i Najświętszej Bogurodzicy Matki Pana, odmawiany przy rozłączeniu duszy i ciała każdego prawosławnego**. Następujące potem **obmycie i ubranie zmarłego w nowe szaty** to nowe okrycie symbolizujące naszą nieśmiertelność. Nie jest to jednak akt dozwolony dla wszystkich, gdyż mnisi i kapłani nie są obmywani po śmierci. Później następuje **panichida**¹⁸, czyli modlitwa całej wspólnoty w intencji przejścia zmarłego do życia wiecznego. Nabożeństwo to odbywa się w domu zmarłego lub zakładzie pogrzebowym. Kolejnym etapem jest **wyniesienie ciała zmarłego do cerkwi**. Śpiewana jest wówczas krótka litania i okadzane ciało zmarłego. **Procesji** przewodniczy kapłan w asyście niosących świece, obecny jest diakon z kadzielnicą, z przodu niesiony jest krzyż lub ikona. Święty Jan Chryzostom zaleca, aby wszyscy uczestnicy wyniesienia ciała nieśli w rękach zapalone świece. Po wniesieniu ciała do cerkwi sprawowana jest Święta Liturgia. Trumna z ciałem mnicha, diakona lub osoby świeckiej stawiana jest w przedsionku, natomiast trumna z ciałem kapłana lub biskupa na środku cerkwi. W Polsce trumnę stawia się na środku cerkwi, tak by zmarły był

¹⁸ Panichida w języku greckim oznacza całonocne czuwanie; nabożeństwo żałobne, podczas którego śpiewa się odpowiednik łacińskiego *requiem*. Odprawiane w dniu pogrzebu oraz podczas obchodów szczególnych rocznic i wydarzeń z życia osoby zmarłej, takich jak: urodziny, imieniny, oraz w trzeci, dziewiąty i czterdziesty dzień po śmierci i w kolejne rocznice. Celebrowane w cerkwi lub nad grobem zmarłego.

zawsze ustawiony twarzą w stronę ołtarza. Liturgia pogrzebowa składa się z: czytań biblijnych (liturgicznych, mszalnych), śpiewu psalmów i kantyków oraz modlitw. Na koniec następuje właściwy **pogrzeb**, czyli przeniesienie trumny z ciałem na miejsce pochówku i złożenie jej w grobie¹⁹.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż w prawosławiu wyróżniamy aż pięć rodzajów obrzędów pochówku. Pierwszy to pochówek **osób świeckich**. Liturgię pogrzebową sprawuje się trzeciego dnia od śmierci. Po okadzeniu ciała przenosi się je w otwartej trumnie do cerkwi, a po ostatnim pożegnaniu trumna zostaje zamknięta i złożona w grobie, po czym kapłan kropi trumnę wodą święconą i posypuje ją ziemią na znak krzyża. Drugi rodzaj pochówku dotyczy **dzieci**, które zmarły przed 7. rokiem życia. Obrzęd jest bardzo prosty i krótki. Kolejny rodzaj pogrzebu przypisany jest **dzieciom zmarłym podczas porodu lub nieochrzczonym** – w Kościele prawosławnym nie istnieje jednolity ryt tego pogrzebu, a ciekawostkę stanowi fakt, że Rumuński Kościół Prawosławny w 1908 roku postanowił, żeby dzieci te były chowane tak samo jak dzieci ochrzczone. Następnie mamy **pochówek osób**

¹⁹ „W czasie przenoszenia trumny z ciałem chór i kapłan śpiewa: *Trysagijon, Preswiataja Troice* oraz *Otcze nasz*. W czasie opuszczania trumny do grobu odprawiana jest krótka litija. Na zakończenie kapłan łopatą czyni znak krzyża na mogile (ewentualnie czyni znaki krzyża na obrzeżach grobu), mówiąc: „Gospodnia ziemia i ispołnienieje jeja, wsielennaja i wsi żywuszczyi na niej”. Oprócz uświęcenia ziemi znakiem krzyża kapłan, zgodnie z Trebnikiem, pomazuje olejem albo sypie popiół z kadzielnicy. Jeśli nad osobą odprawiany był sakrament chorych, to wtedy resztki oleju służą namaszczeniu ciała. Przy pomazaniu zmarłego mnicha czytany jest tropar: „Образом Креста Твоего, Человеколюбче, смерть умертвися”, M. Ławreszuk, *Obrzędy pogrzebowe w Kościele prawosławnym*, <http://sakramenty.cerkiew.pl/pogrzeb-czytelnia> (14.02.2017).

duchownych, który jest bardzo uroczysty. Kapłani namaszczeni są olejem, diakoni i klerycy ubierani w szaty cerkiewne, zgodnie z ich stanem, biskupi zaś są chowani w biskupich szatach liturgicznych. W rękach biskupów i kapłanów umieszczane są: Ewangelia – na znak, że głosili Dobrą Nowinę, i krzyż. Ostatni rodzaj obzędów pogrzebowych dotyczy **zakonników, duchownych oraz wszystkich innych wiernych zmarłych w Oktawie Wielkanocnej**. To pogrzeb wyjątkowy, gdyż wszystkie teksty liturgiczne nawiązują do tajemnicy zmartwychwstania Chrystusa.. Przy okazji warto zauważyć, że Kościół prawosławny zabrania kremacji ciał²⁰.

2. Pogrzeb w Kościele ewangelicko-augsburskim

Kościół ewangelicko-augsburski to największy, a zarazem najstarszy Kościół protestancki w Polsce. Większość jego członków, bo aż 75 %, zamieszkuje teren diecezji bielsko-żywieckiej, tzn. rejon Śląska Cieszyńskiego. W ostatnich latach Kościół ten liczył 61 736 wiernych w 133 parafiach²¹. Swoją doktrynę opiera na czterech zasadach: **tylko Pismo, tylko Chrystus, tylko wiara i tylko łaska**.

Dla luteranów istnieją tylko dwa sakramenty: chrzest i Komunia święta. Przebieg pogrzebu reguluje Agenda pogrzebowa z 1956 roku²² i zasady zawarte w *Ewangelickim śpiewniku po-*

²⁰ Por. M. Blaza, *Prawosławne nabożeństwa za zmarłych*, Lublin 1997, s. 127–129.

²¹ Por. J. Witkowski, H. Dmochowska, GUS, *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2015*, Warszawa 2015, s. 113.

²² Por. *Pogrzeb w Kościele protestanckim*, www.ekumenizm.pl/religia/inne/pogrzeb-w-kosciele-protestanckim (12.02.2017); Agenda Kościoła Ewan-

grzebowym, wydany w 2015 roku przez wydawnictwo Augustana w Bielsku-Białej²³. Nie sposób tutaj nie wymienić również innych źródeł tzn. Pragmatyki Służbowej i Regulaminu Parafii.

Agenda podaje różne formy obrzędu pogrzebu:

- pogrzeb dziecka, w domu żałobnym lub kaplicy cmentarnej,
- pogrzeb osoby młodej (młodzieńca lub dziewczycy), w domu żałobnym lub kaplicy cmentarnej,
- pogrzeb osoby dorosłej (ojca lub matki rodziny), w domu żałobnym lub kaplicy cmentarnej,
- pogrzeb osoby w sędziwym wieku, w domu żałobnym lub kaplicy cmentarnej,
- pogrzeb w wypadku nagłej lub tragicznej śmierci, w domu żałobnym lub kaplicy cmentarnej,
- pogrzeb w wypadku samobójstwa, w domu lub kaplicy cmentarnej,
- pogrzeb osoby umyślowo chorej,
- pogrzeb w formie czytanej (bez przemówień), na cmentarzu,
- liturgiczne nabożeństwo żałobne w kościele lub kaplicy cmentarnej.

Agenda pogrzebowa oprócz różnych form pogrzebu zawiera: wota wstępne (Słowo Boże – krótki tekst biblijny, zazwyczaj psalm, stosowany jako słowo wstępne do ceremonii pogrzebowej) i końcowe (słowo Boże wypowiedane przez kapłana na zakończenie liturgii), modlitwy ogólne, a także gotowe przemówienia (podczas pogrzebu dziecka, osoby młodej, ojca lub matki, starca

gelicko-Augsburskiego w RP czyli Ewangelicko-Luterskiego, cz. II Nieurzędowa (Pogrzeb), Warszawa 1956.

²³ Por. *Ewangelicki śpiewnik pogrzebowy*, Bielsko-Biała 2015. [por. https://ksiegarnia.augustana.pl/spiewniki/73-43-ewangelicki-spiewnik-pogrzebowy.html#/27-typ_okladki-twarda]

lub staruszki, w wypadku ciężkiej choroby i wczesnej śmierci, w wypadku nagłej i niespodziewanej śmierci, w wypadku samobójstwa). Należy jeszcze zaznaczyć, że w trakcie pogrzebu księdza, na którym jest zgromadzonych wielu biskupów i księży, każdy biskup wypowiada wotum, zdarza się, że czynią to również księża.

W krajach protestanckich bardzo często stosuje się kremację zwłok, a urny zakopuje się w płytkich grobach ziemnych lub umieszcza w kolumbariach czy też galeriach cmentarnych. Nierzadko też rozsypuje się prochy zmarłego.

Nowo wydany Ewangelicki śpiewnik pogrzebowy podaje następujący schemat nabożeństwa pogrzebowego²⁴:

- preludium
- pozdrowienie
- znak krzyża
- Pan niech będzie z wami
- słowo powitania; tutaj też mogą być tzw. ogłoszenia, które zawierają przywitanie gości z innych wyznań i zachętę do korzystania ze śpiewników
- pieśń
- introit (naprzemienny śpiew psalmu z przewodniczącym zgromadzenia)
- akt pokutny zakończony antyfoną żałobną: „Zgładź, o Panie Boże, wszystkie grzechy oraz nieprawości nasze”
- kolekta
- czytanie odpowiednich tekstów biblijnych, zakończone słowami: „Błogosławieni, którzy się smucą, albowiem oni będą pocieszeni”
- pieśń

²⁴ Por. *Ewangelicki śpiewnik pogrzebowy*, dz. cyt., s. 13–15.

- przemówienie pogrzebowe, dostosowane do osoby zmarłej, czyli zwiastowanie Słowa Bożego
- modlitwa powszechna
- apostołskie życzenie pokoju: „A pokój Pański, który przewyższa wszelki rozum niechaj strzeże serc i umysłów waszych teraz i na wieki wieków. Amen”
- pieśń, w czasie której składana jest ofiara na ołtarzu
- przemówienie pożegnalne
- antyfona
- krótka modlitwa śpiewana
- błogosławieństwo nad trumną: „Niechaj Cię błogosławi Pan i niechaj Cię strzeże. Niechaj rozjaśni Pan oblicze swoje nad Tobą i niech Ci miłością będzie. Niech obróci Pan twarz swoją ku Tobie i niech Ci da pokój”
- postludium
- wyjście na cmentarz

Liturgia na cmentarzu przebiega w następującym porządku:

- pieśń, w czasie której następuje złożenie do grobu
- pozdrowienie
- krótkie przemówienie duchownego
- podziękowania, a także przemówienia gości i rodziny
- wotum pożegnalne
- modlitwa zakończona wspólnym odmówieniem „Ojcze nasz”
- błogosławieństwo
- pieśń

Ewangelicki śpiewnik pogrzebowy wyróżnia pięć form nabożeństw pogrzebowych:

- podstawowa
- skrócona
- nabożeństwo zakończone zabraniem trumny do krematorium

Pogrzeb u chrześcijan niekatolików – zwyczaj i prawo

- nabożeństwo przed spopieleniem zwłok
- nabożeństwo złożenia urny do grobu

Ceremonia pogrzebowa skoncentrowana jest na rodzinie zmarłego, a nie na nim samym. Wśród jej zadań jest przypomnienie o obietnicy zbawienia dla wszystkich, a także pocieszenie rodziny po stracie osoby bliskiej²⁵. Służy temu zbiór modlitw, które wcześniej towarzyszyły człowiekowi umierającemu. Należy wymienić tutaj modlitwy:

- u kresu ziemskiej wędrówki
- przyczynne za umierającego
- gdy chory skonał
- po zgonie bliskiej osoby
- żałobna – poranna
- żałobna – wieczorna
- przy grobie
- zasmuconej rodziny
- w chwili zwątpienia
- pociecha Słowa Bożego
- po zgonie
- modlitewne czuwanie w domu żałoby

Zakończenie

Poznając siebie nawzajem jako chrześcijanie, możemy wspólnie podejmować wysiłki ekumeniczne służące wspólnemu dobru i wzajemnemu otwarciu między wyznaniami, realizować idee zawarte w nauczaniu Soboru Watykańskiego II i kanonach Kodeksu

²⁵ Por. *Chrześcijańskie obrządki pogrzebowe*, <http://artelis.pl/artykuly/24396/Chrześcijańskie-obrządki-pogrzebowe> (23.02.2017).

prawa kanonicznego. Dzięki tym działaniom stają się możliwe liczne wspólne inicjatywy i działania duszpasterskie, m.in. wspólna ewangelizacja czy też pogrzeby ekumeniczne.

Ekumeniczny charakter pogrzebów chrześcijańskich zaobserwować można szczególnie na wschodzie i południu Polski²⁶. Przez wschodnie tereny naszej ojczyzny przebiega granica między światem chrześcijańskiego Wschodu (prawosławia) i chrześcijańskiego Zachodu (Kościoła rzymskokatolickiego oraz Kościołów protestanckich). Prawie każdy pochówek na wschodzie i południu Polski nabiera zatem charakteru ekumenicznego. To sąsiedztwo i wzajemne przenikanie się kultur jest niezaprzeczalnym bogactwem²⁷. Powszechną praktyką stał się na wschodzie zwyczaj, że w pogrzebie osoby prawosławnej będącej współmałżonkiem w małżeństwie mieszanym uczestniczy ksiądz katolicki czy też na odwrót, duchowny prawosławny w pogrzebie katolicki. Na terenie Śląska Cieszyńskiego bardzo częstą praktyką jest, iż w czasie liturgii pogrzebowej w kościele katolickim pastor ewangelicki odczytuje perykopę i wygłasza kazanie, natomiast podczas nabożeństwa pogrzebowego w kościele ewangelickim ksiądz katolicki również odczytuje fragment Biblii i wygłasza egzortę pogrzebową.

Na Śląsku Cieszyńskim odbywają się pogrzeby znanych osób z polskiego życia społecznego i kulturalnego, mające wyraźnie ekumeniczny charakter. Nie sposób też nie wspomnieć o pogrzebach duszpasterzy różnych wspólnot chrześcijańskich. Podczas ceremonii są obecni duszpasterze z różnych konfesji (katolicy i ewangelicy), a także wierni z różnych Kościołów chrześcijań-

²⁶ Por. J. Budniak, *Ekumenizm jutra na przykładzie Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 2002, s. 146..

²⁷ *Prawosławie*, Oficjalna Strona Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, www.orthodox.pl/prawoslawie/ (26.02.2017).

skich. Znany jest również zwyczaj bicia w dzwony w chwili, gdy katolicki kondukt pogrzebowy przechodzi obok kościoła ewangelickiego lub ewangelicki obok katolickiego)²⁸.

Nie zapominajmy przy omawianiu pogrzebu ekumenicznego, iż pochówek nie jest sakramentem, stanowi jednak czynność liturgiczną. To bardzo ważny instrument duszpastersko-liturgiczny, funkcjonujący we wszystkich wyznaniach chrześcijańskich. Pomaga zrozumieć Ewangelię w tak ważnym dla bliskich zmarłego momencie. Musimy również pamiętać, że pogrzeb nie jest ceremonią, która przesądza o zbawieniu bądź potępieniu człowieka. To przede wszystkim świadectwo wiary w zmartwychwstanie i pożegnanie bliskiego człowieka, któremu towarzyszyła nadzieja na spotkanie z Bogiem w przyszłości wiecznej.

²⁸ Por. J. Budniak, *Ekumenizm jutra na przykładzie Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 2002, s. 146–147.

Krzysztof Zięba, *Pogrzeb u chrześcijan niekatolików – zwyczaje i prawo*, [w:] *Pogrzeb w prawie kanonicznym i prawie świeckim*, red. Elżbieta Kruk, Kraków 2019, s. 133–147.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/9788374387446.07>

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie